

Як ми вже говорили, відчуття національної належності входить в загальну структуру Я-концепції особистості, а отже, сформованість чітких уявлень про свої фізичні, інтелектуальні, моральні та інші особливості говорить про її психологічну зрілість.

Хочемо звернути Вашу увагу на те, що у вирії останніх подій на теренах України сьогодні все частіше в нашому суспільстві можна зустріти патріотично спрямовану особистість. Це ще один доказ того, що труднощі загартовують не лише тіло, а й моральний дух, особистість в цілому.

Солдатова О.С.

аспірант кафедри соціальної реабілітації

та соціальної педагогіки факультету психології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Актуальною для нашої країни є проблема масової міграції населення, спричинена військовими подіями на Сході України. Це вимагає дослідження особливостей адаптаційних процесів у внутрішньо переміщених осіб задля ефективного впровадження програм психосоціальної підтримки та допомоги постраждалому населенню.

Соціальні та психологічні особливості адаптації різних категорій мігрантів досліджували такі науковці як: Л. Корель, М. Багері, Н. Палагіна, Ю. Платонов, Г. Солдатова, В. Хесле, Л. Шайгерова та ін.

Так, Л. Корель, розглядаючи відмінності між добровільною та вимушеною міграцією, зазначає, що у випадку добровільної міграції спочатку, як правило, у суб'єкта адаптації виникає позитивна установка на нове явище, тобто відбувається адаптація свідомості, а потім вже з'являється нова адекватна форма поведінки. Коли ж міграція є вимушеною – через жорсткі нові умови пристосування у людини зазвичай виникає негативна установка на освоєння нових правил життєдіяльності. [2].

Ю. Платонов зазначає, що біженці, потрапляючи в нові умови і розпочинаючи нове життя, формують зовсім інше ставлення до свого внутрішнього «Я» та до навколишнього світу [4]. Поведінка

характеризується підвищеною дратівливістю, безсонням, частковою втратою пам'яті, виникають труднощі в спілкуванні, їх життєві плани опиняються під загрозою.

Науковець М. Багері зазначає, що ситуація вимушеного переміщення сприяє розвитку депресії, психастенії, параноїдальних і шизоїдних розладів та визначає високу незадоволеність новими життєвими змінами [1].

Дослідницям Н. Палагіна дійшла висновку, що в процесі соціально-психологічної адаптації біженців відбуваються значні зміни особистісного плану, які виражаються в зниженні самооцінки та рівня домагань, деформації ціннісних орієнтацій і соціальних установок. Також було встановлено, що більшість вимушених переселенців дезадаптовані, що проявляється в гіпотимному типі реагування, хаотичному характері активності, в тенденції займати оборонну позицію, екстернальності і ескапізмі. Проявляється емоційна напруженість та знижений емоційний фон. Процес адаптації до умов життя на новому місці у вимушених переселенців протікає набагато складніше, ніж у добровільних, адже зачіпає найглибші шари особистості, найбільш важливим з яких є її ідентичність [3].

У своїх роботах Г. Солдатова зазначає, що «травматичний досвід і життєві труднощі біженців визначають порушення у них цілісності та інтегрованості особистості. Комплекс проблем, що відбивають особистісні трансформації, можна позначити як криза ідентичності. Криза ідентичності виникає у біженців як в результаті подій, що стали причинами переміщення, так і внаслідок культурного шоку та адаптації в новому середовищі. В результаті пережитих подій руйнується сама підстава ідентичності – відбувається трансформація тієї картини світу, яка вибудовується з самого народження і включає в себе найширший діапазон образів, уявлень, думок, переконань, відносин» [5].

В. Хесле визначає поняття «кризи ідентичності» як втрату почуття самого себе та неможливість пристосування до нових обставин. Це уявний розрив між вимогами нової ситуації та колишніми установками і поглядами [7].

Про кризу ідентичності у біженців в процесі адаптації також говорить дослідниця Л. Шайгерова, визначаючи це як «складний процес адаптації в ситуації вимушеного переміщення призводить до того, що зміна ідентичності особистості біженців досягають рівня кризових. Криза ідентичності у біженців проявляється в глибоких множинних перетвореннях її змісту, що відбуваються на

особистісному і на груповому рівнях» [8]. Дослідниця зазначає, що найважливішою умовою для успішної адаптації особистості в ситуації вимушеного переміщення є подолання кризи ідентичності. Задля цього часто потрібна кваліфікована психологічна допомога, адже не всі переміщені особи мають достатньо особистісних ресурсів для цього.

Якщо біженець не може пристосуватися й адаптуватися до нового етнічного середовища, з ним відбувається трансформація негативного характеру. Змінюється його психологічний стан, погіршується фізичне самопочуття, руйнуються соціальні установки, змінюється погляд на світ і людей. Така трансформація призводить до різних наслідків, починаючи від сепаратизму і етнічного нігілізму до крайнього фанатизму і націоналізму, де формується виражений негативний образ етносу, і поведінка індивіда виходить з цього образу [3].

Таким чином, потрапляючи у нове та незнайоме середовище біженці не тільки відчують психологічний і соціальний дискомфорт, а також можуть нести в собі небезпеку для приймаючого суспільства.

Американський психолог Г. Тріандіс, досліджуючи особливості адаптації вимушених мігрантів, виділив наступні фази соціально-психологічного пристосування біженців до нового середовища:

Перша це «Ейфорична фаза» або «медовий місяць», коли у біженців не відбуваються зміни інтересів та активності, перебудова його поведінки, стратегій, планів, завдань та діяльності загалом залишаються незмінними.

Друга – «Туристична фаза», у якій починає отримуватись сама необхідна інформація про життя незнайомого суспільства, відбувається осмисленість зовнішньої сторони ситуації, побудова її образу і подальше включення даного образу в цілісне представлення суб'єкта про себе і взаємозв'язок з оточенням.

Третя – «Орієнтаційна фаза», яка є досить стресогенною для біженців, адже їм потрібно розбиратися не лише з особистісними проблемами, але й з організаційними, правовими, політичними та культурними проблемами соціуму [6].

«Орієнтаційна фаза» вимагає розширення соціального простору особистості, що супроводжується постійними стресовими ситуаціями, які спричинені різними подіями.

Четвертою є «Депресивна фаза» часто відбувається вона на фоні кризи адаптації. За Тріандісом, ця фаза є переломним моментом, етап депресії змінюється оптимізмом при умові забезпечення адаптації, що вдається далеко не всім. Можливим є два варіанти розвитку ситуації: адаптація (перехід з «орієнтаційної» чи фази до фази «активної

діяльності») та дезадаптація – стресова ситуація яка призводить до ряду психічних розладів.

Та остання п'ята – «Фаза активної діяльності». Характерна для людей з високою стійкістю психічного та соматичного здоров'я, які успішно пройшли адаптацію [6].

Отже, в результаті теоретичного аналізу цих робіт, можна прийти до висновку, що характер адаптації осіб, змушених змінити місце проживання, залежить від особливостей типу переміщення – добровільного чи вимушеного. Водночас, центральним механізмом особистісних трансформацій, є зміна ідентичності особистості. Це вимагає переосмислення проблеми організації психосоціальної реабілітації, яка має орієнтуватись на створення сприятливого середовища подолання кризи ідентичності.

Література

1. Багери М. Социокультурная динамика психического здоровья личности в ситуации преднамеренной и вынужденной миграции : дисс. канд. психол. наук : 19.00.01 / Масуд Багери. – М., 2005. – 96 с.
2. Корель Л.В. Социология адаптации: вопросы теории, методологии и методики / Л.В. Корель. – Новосибирск : Наука, 2005. – 318 с.
3. Палагина Н.С. Особенности социально-психологической адаптации вынужденных мигрантов в преодолении жизненного кризиса: дисс. канд. психол. наук : 19.00.05 / Палагина Нина Степановна. – Таганрог, 2007. – 175 с.
4. Платонов Ю. П. Психология конфликтного поведения / Юрий Павлович Платонов. – СПб. : Речь, 2009. – 544 с.
5. Психологическая помощь мигрантам : травма, смена культуры, кризис идентичности / под ред. Г. У. Солдатовой. – М. : Смысл, 2002. – 479 с.
6. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология : 3-е изд., испр. и доп. / Татьяна Гавриловна Стефаненко. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 368 с.
7. Хесле В. Кризис индивидуальности и коллективной идентичности / В. Хесле // Вопросы философии. – 1994. – № 10. – С. 112–113.
8. Шайгерова Л. А. Психология идентичности личности в ситуации вынужденной миграции : дис. канд. психол. наук : 19.00.01 / Шайгерова Людмила Анатольевна. – М., 2002. – 218 с.